

Jelentés a magyar közoktatásról

2003 végén vehették kezükbe az érdeklődők a magyar közoktatást legátfogóbban, aktuális adatok elemzésével bemutató kiadványt. Ha megpróbáljuk számba venni, kik lehetnek az érdeklődők, rendkívül sokszínű olvasóréteg képe jelenik meg. Nélkülözhetetlen a kiadvány a felsőoktatásban pedagógiai tárgyakat tanító oktatók és a tanárképzésben részt vevő hallgatók, valamint a közoktatási rendszer bármely irányítási szintjén dolgozók számára, és mindazoknak, akiket érdekel, hogyan működik (hogyan használ föl többszáz milliárdot) az egyik legjelentősebb nemzetgazdasági ág: a közoktatás.

Akik ismerik a „Jelentés...” sorozat korábbi köteteit, feltétlenül megkeresik az aktuális – a korábbiaknál még bővebb – adatbázisban az őket érdeklő változásokat. Akik először veszik kézbe a könyvet, egy tudományos igényességű kézikönyv segítségével olyan széleskörű áttekintést kaphatnak a közoktatás kérdéseiről, amelyet semmilyen más szakkönyv nem kínál.

A könyv jelképes ára, amely az anyag- és terjesztési költséget tartalmazza, és az ingyenes internetes letölthetőség (www.oki.hu) mintha arra vallana, hogy az Országos Közoktatási Intézet rutinszerűen elvégzett adatfeldolgozásokat és kutatási eredményeket tár az adófizetők széles tábora elé. Ezzel szemben egy olyan szerzőgárda innovatív alkotómunkájáról van szó, amelyben helyet kaptak egy-egy terület más intézményeiben dolgozó szakértők is. A tudományos szakkönyvek nemzetközi gyakorlatának megfelelően egy szerzőgárda különböző tagjaitól származnak az egyes fejezetek, méghozzá egy kivétellel minden fejezet két-két szerző tollából született.

A továbbiakban a recenzióknak be kell számolnia elfogultságáról, vagyis hogy a fentiekben említett rendkívül széles potenciális olvasótábor melyik szegmensének tagja, milyen szemüvegen keresztül olvasta a könyv fejezeteit. A tanárképzésben részt vevő egyetemi oktatóként, aki nem először találkozik a „Jelentés...”-sel, azt kerestem, hogy az egyes fejezetek hogyan használhatók föl az oktatómunkában. A 111/1997-es, a tanárképzés követelményeiről szóló kormányrendeletben felsorolt tartalmi elemeket végigböngészve számos esetben ismerhetjük föl azok jelenlétét a „Jelentés...” eddigi kötetiben, vagyis summa summarum: egy lehetséges felsőoktatási tankönyvről van szó.

Legelőször a rendkívüli terjedelmű (mintegy 200 oldalas) és igényesen megszerkesztett Függelékhez lapoztam, amelyben azokat az adatokat kerestem, amelyek a már évek óta stabil tantárgyi témákhoz nélkülözhetetlenek. Nem csupán arról van szó, hogy föl kell frissíteni a memóriánkban rögzült és a szemléltető eszközökön alkalmazott adatokat (például a tanár-diák létszámarány a közoktatás egyes szintjein, a Waldorf-iskolák aktuális listája vagy az általános iskolát megkezdő tanulók korcsoport szerinti összetételének változásai). A Függelék számos új adathalmazt tartalmaz, amelyek vagy új keletű hazai felmérések eredményeit mutatják be (például a kerettantervek hatását a magyar iskolarendszerre az igazgatók véleménye alapján), vagy olyan adatokat, amelyek akár korábban is szerepelhettek volna, de a magyar közoktatás problémái most tették aktuálissá közlésüket (például nemzetközi összehasonlítás arról, hogy mely országokban lehet buktatni, és melyekben nem). Az adatbázis rendkívül bőséges tehát, van miből válogatni az egyetemi előadások és szemináriumok számára. Egyetlen negatívumot hadd említsek: zavaró, hogy a táblázatokban minden második sor szürkítéssel szerepel.

A következőkben a könyv fejezeteivel kapcsolatos néhány észrevételemet szeretném megosztani olvasóimmal. Általánosságban elmondható, hogy a fejezetek sorrendje és szerkezete nagyrészt megegyezik az előző kötetével. A legtöbb esetben a szerzők személye is átfedést mutat, mégis jelentős változások történtek a fejezeteken belül tartalmi és szerkezeti szempontból is a 2000-ben megjelent, előző kötethez képest. Megítélésem szerint ezek a változások mind előrevivők és célszerűek voltak.

Az oktatás társadalmi és gazdasági környezetét bemutató nyitófejezet (*Lannert Judit* és *Schmidt Andrea* tollából) az oktatási rendszerre legnagyobb hatást gyakorló demográfiai, gazdasági és kulturális háttérváltozókat elemzi. Változásként érzékelttem az előző kötethez képest, hogy a társadalmi jelenségek elemzését még inkább a gyermekek és fiatalok életminőségére összpontosítva végezték.

A közoktatás irányításának bemutatása (*Halász Gábor* és *Palotás Zoltán*) a korábbihoz képest jobban tagolt, az egyes irányítási szinteket bemutató alfejezeteket célszerűen bontották fel kisebb egységekre. Ugyanakkor célszerű lett volna a fejezetek tagolásában az 54. oldal táblázatának (előre látom: egyetemi hallgatóim „kedvence” lesz ez a táblázat) hatszintű felosztását valamilyen módon megjeleníteni. A szolgáltató és támogató intézményrendszer bemutató rész kiválóan megírt és áttekinthető.

Az oktatás finanszírozásáról szóló fejezet (*Balogh Miklós* és *Halász Gábor*) tankönyvbe illő tömörséggel összegzi a közoktatás finanszírozásának jellemzőit. (Ez nem új dolog: így volt ez az előző kötetekben is). Ami viszont alapvetően új és jó, hogy a szerzők testközelből elemzik az önkormányzati szintű döntéshozatali mechanizmusokat és stratégiákat.

Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás jellemzői fejezet (*Lannert Judit* és *Mártonfi György*) a tanulói létszámadatok elvárt és megszokott alapossággal történő elemzése mellett összehasonlító kvalitatív elemzésre vállalkozik több területen is. Így például az összes európai ország (csaknem az összes: többek között Andorra és Monaco is hiányzik...) iskolarendszerének szerkezeti bemutatását vállalja, és nívós elemzést olvashatunk a sok vihart kavart évisméltés-kérdésről, ismét európai kitekintéssel.

Az oktatás tartalmának fejezetében (*Vágó Irén*) az oktatási rendszer bemeneti szabályozóiról kapunk áttekintést, köztük a kerettantervekről. Talán a nyomdába adás határideje okozta, hogy kimaradt a fejezetből a júniusi törvénymódosítás egyik fontos eleme, miszerint a kerettantervek ajánlás jellegűvé váltak. Egyik kedvenc részfejezetem a könyvben a tankönyvpiacról szóló, amely új elemekkel gazdagodva továbbra is igen értékes információforrás.

Az iskolák belső világáé (*Golnhofer Erzsébet* és *Szekszárdi Júlia*) a könyv legekpektikusabb fejezete. Megtalálható benne a pedagógiához kapcsolódó jogi esetek mellett az alkalmazott szervezet- és vezetésemélet néhány eleme, amit néhány felmérés statisztikai adatainak elemzése mellett a jászladányi eset leírása tarkít. Érzésem szerint ennek a fejezetnek határozottabb szerkezetet kellene adni a jövőben, amely az olvasót néhány jól definiált lépésen keresztül vezetné el az iskolák belső világának megismeréséhez.

A pedagógusokról, a pedagógus szakmáról szóló remek fejezet (*Imre Nóra* és *Nagy Mária*) a témakörben megszokott felépítéssel a pedagóguslétszámokról, a pedagógusbé-

A Jelentés a magyar közoktatásról' valamennyi fejezete felhasználható a felsőoktatásban és a pedagógiai kutatásban is: nemcsak adatforrásként, hanem valódi tájékozódási pontként a közoktatási rendszer tanulmányozásához. A népes alkotógárda munkáját egy még népesebb szakmai stáb segítette, és a különböző háttér tanulmányokon keresztül az egész szakma sajátjának érezheti a könyvet. Irigylem egyetemi hallgatóimat: már a tavaszi félévben ebből a remek könyvből készülhetnek vizsgára.

rekről szóló részek mellett a tanárképzésre helyeztünk hangsúlyt. Ez utóbbi részt most nagyon fontos adattáblák teszik még teljesebbé.

A közoktatás minőségét és eredményességét vizsgálva (*Horváth Zsuzsanna és Környei László*) az egyes kompetencia-területekhez kapcsolódva együtt szerepelnek a hazai és nemzetközi felmérések eredményei. A szerzők áttekintik a legutóbbi Monitor-felmérések mellett a sokat emlegetett PISA-felmérés eredményeit is. Ebbe a fejezetbe került most az országos hatókörű vizsgákkal kapcsolatos anyag, amely a közelgő kétszintű érettségi előkészítése miatt különösen aktuális.

Az oktatási egyenlőtlenségekről és speciális igényekről írt fejezet (*Cs. Czachesz Erzsébet és Radó Péter*) a korábbi kötetben két különálló fejezetként szereplő anyag kiváló ötvözését adja. A PISA-felmérésre is támaszkodó adatsorok világítják meg a családi-kulturális háttér és a tanulói teljesítmények rendszerszintű összefüggéseit.

A könyv valamennyi fejezete felhasználható a felsőoktatásban és a pedagógiai kutatásban is: nemcsak adatforrásként, hanem valódi tájékozódási pontként a közoktatási rendszer tanulmányozásához. A népes alkotógárda munkáját egy még népesebb szakmai stáb segítette, és a különböző háttér tanulmányokon keresztül az egész szakma sajátjának érezheti a könyvet. Irigylem egyetlen hallgatóimat: már a tavaszi félévben ebből a remek könyvből készülhetnek vizsgára.

Halász Gábor – Lannert Judit (2003, szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Csikos Csaba

Felső-magyarországi iskolatörténetek

Az iskolatörténet „bensőséges” műfaj. Bensőséges abban az értelemben, hogy leginkább az egyes iskolák magánkiadásaiban, éves összefoglalókban, jelentős évfordulókra összeállított almanachokban találkozni vele. Szerzője általában az adott intézmény pedagógusa, levéltárosa, esetleg irányítója, igazgatója, netán diákja.

A közelmúltban napvilágot látott két iskolatörténet különlegessége – többek között – az, hogy a két könyv szerzőjét nem fűzi az egyes alma materekhez a fentiekben vázolt viszony, és hogy az egykor nagy hírű iskolák – sajnos – már a múltéi.

A magyarországi evangélikusok két jelentős, ha nem a legjelentősebb iskoláját, líceumát, a pozsonyi és a selmecbányait mutatja be *Fukári Valéria*, valamint *Csáky Károly* könyve. Míg *Fukári* munkája, az „Egy régi alma mater” a pozsonyi evangélikus líceum és teológiai akadémia utolsó negyven évével (1882–1923) foglalkozik, addig *Csáky Károly* csupán egy – de nem elhanyagolható – „fejezetet” (*Csáky* munkája tulajdonképpen lexikon, ezért az idézőjel) szentel a selmeci líceumnak, melynek „régiségét” az intézmény volt tanárainak bemutatásával idézi meg.

Csáky „Híres selmecbányai tanárok” című könyve és *Fukári Valéria* munkája több ponton is kapcsolatba hozható egymással. Azon túl, hogy a két említett iskola a honi evangélikusság – a kézmárki, löcsei, soproni társaik mellett – jelentős iskolája volt, mindkettő fogadott külföldi diákokat (elsősorban addig, míg ennek nem volt nyelvi akadály, és a német volt a tanítási nyelv). A selmeci líceum, de a további helybéli iskolák tanárai közül is többen Pozsonyban tanultak (így például – betűrendben – *Cseh Lajos*, *Homokay*